

והתענג בדשן

שיעור הלכתי שבועי מפי מורנו ורבנו

הרה"ג דוד שלום נקי שליט"א

מו"צ ומחבר סדרת הספרים "בהלכה ובאגדה"

השיעור בימי ראשון בשעה 18:00

בבית המדרש "חזון עובדיה" דימונה

גליון 244

"והתענג בדשן נפשך, חטו אִתְּכֶם וּלְכוּ אֵלַי, שְׁמִיעוּ וְתַחֲי נַפְשְׁכֶם" (ישעיה נה ב)

פדיון הבן לבכורות שונים - ב' רשמים מהילולות מרן מלכא זיע"א רשמים מקבלת הפנים לשגב כלפון הי"ו

מומר לתיאבון לאבא מומר להכעיס? האם זכין לאדם בעל כורחו? זכות גמורה זוכים לו אפילו בעל כורחו. "כופים אותו עד שיאמר רוצה אני", מבאר הרמב"ם: שכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, גירש לרצונו. ומסביר האור שמח: שרצון נפש הישראלי נוטה בטבע ובחפץ נמרץ פנימי לקיים את מצוות השם, ומיד כשיוכה מכות אכזריות יוסר חפץ החומר. מעשה מחריד ומזעזע שבילית ברירה כפה מרן זיע"א את הבעל לגרש. מעשה מחריד עם התשב"ץ בדחיית מילה מהיום השמיני לתשיעי. תשובת הרב ישכיל עבדי על אשה שפדתה את בנה בקיבוץ חילוני בתכשיטיה. כל שלא פדהו אחר, כופים את האב, כי החיוב מוטל עליו. וכן במילה.

פדיון לבכור שאביו מומר

א. היום בסייעתא דשמיא נמשיך עוד קצת לדבר במה שהתחלנו בשיעור הקודם שישנם כמה בכורות שונים שיש לדון מי הפודה אותם. בשיעור

הם סיבת הניצחון, לכן מדגישים אנו 'ורשעים ביד צדיקים', כי הכל הודו בזה, כי צדקתם של הצדיקים וטהרתם של הטהורים הם שהגינו עלינו. עכ"ד.

ומכאן בואו נתבונן על נס ההצלה שהיה לאותם חטופים, וכי מיהו יכול לתלות את הדברים בניצחונם של פלוני או פלוני, בוודאי שלא, ראשית, כל בר דעת מבין שעצם זה שהם נשארו חיים וקיימים ושפויים בדעתם באיומים ותנאים כל כך קשים ומרים שלא כאן המקום להעלותם, זהו נס גדול, עצום וענק מאוד. ולבד מזה, איך אפשר בכלל לשרוד במעמקי האדמה למטה למטה, זה ברור שזה בגדר 'על ניסין ונפלאותין וטובותין שבכל עת'. זאת ועוד, וכי מיהו יכול לקחת קרדיט לעצמו על עצם השחרור של שארית הפליטה 20 החטופים הנותרים, הלא העסקה שהם עשו היא כל כך מפחידה, וכי זה קל בעינכם לשחרר כ-2,000 מחבלים עם דם על הידיים, וכי על עסקה כזאת, מיהו יכול לפתוח את הפה ולומר: "כוחי ועוצם ידי עשה לי את החיל הזה"? הלא מה נשאר עוד, שנשק להם את הרגלים שייסכמו לשחרר, אחרי ששחררנו להם כל כך מחבלים! לכן ברור שאין כאן שום פתחון פה לאף אדם לבוא ולתלות את השחרור בכוחות של בני אדם. אלא כולם מודים שכל מה שהיה פה, זה אך ורק בזכות התפילות והתורה והמצוות של עם ישראל. וכמובן שיש הכרת הטוב לכל כוחות הבטחון שסייעו בכל הלוגיסטיקה שמסביב, זה ברור ופשוט.

לאחר מכן זכינו שעמד רבנו הינוקא לדבר, הוא הביא את הגמרא במסכת ראש השנה (יא ע"ב) שבניסן נגאלו ובניסן עתידים להיגאל, והסביר את הקשר והענין למה דווקא באותו זמן הקדוש ברוך הוא עתיד לגאול את ישראל. ואני הקטן ארחיב קצת את הדברים: אמרו במכילתא (פרשת בשלח פרשה ה), בא וראה, רפואתו של הקדוש ברוך הוא אינה כרפואת בשר ודם, רפואת בשר ודם במה שהוא מכה אינו מרפא, אלא מכה באזמל ומרפא ברטייה, אבל הקדוש ברוך הוא אינו כן, אלא במה שהוא מכה הוא מרפא. עיי"ש. ובוודאי שזו גדולת הרבה יותר גדולה, שבאותו דבר שמכה, תעשה בו גם הרפואה. וכן גם ביציאת מצרים, אומר הקדוש ברוך הוא, אתם יצאתם ממצרים עם טעם מר בפה, כפי שאמרו חז"ל במדרשים,

שגב כלפון פתח בפסוק "שמע ישראל" והודה להשם יתברך על הצלתו. ראש העיר בני ביטון עשה קידוש השם. בנס חנוכה גם אנשי התקשורת הודו ש"נס גדול היה פה". מי יכול לתלות את השחרור בניצחונם של אדם? מדברי רבנו הינוקא. למה "שבת של מרן" נקראת "שבת הגדול"? עיקר המסר להנחיל לדור החדש ולדורות הבאים את פסקיו, אורחותיו, השקפותיו והנהגותיו של מרן זיע"א. מי זכה לחבק את מרן, ומרן הרעיף לו אהבה מנגד? החילוק בין בכור יתום לבכור שאביו מומר. האם יש חילוק בין אבא

¹ אי אפשר שלא לפתוח בהתפעלות גדולה על משך השבועיים האחרונים שעם ישראל קיימו עצרות וכנסים והילולות לכבודו של מרן זיע"א, בכל מקום ובכל עיר. אבל לפני כן אני רוצה לספר לכם על הקידוש השם שעשה הבחור היקר "שגב כלפון" השם ישמר והיחיהו שחזר מהשבי בחמאס לחיק הוריו ב"דימונה" יע"א. בשבוע שעבר עשו לו קבלת פנים גדולה במעמד "הינוקא" - הגאון הגדול רבי שלמה יהודה בארי שליט"א, וכשהרב עמד לדבר, שגב פתח את דבריו בהנחת ידו על עיניו ומול קהל של 10,000 איש הוא אמר בקול רם: "שמע ישראל, ה' אלוהינו, ה' אחד", וכל דבריו היו אמונה, אמונה, אמונה, שרק האמונה היא שנתנה לו את הכח לשרוד, ובראש ובראשונה הוא הודה להשם יתברך על ההצלה הגדולה, ועל הניסים הגדולים שעשה לו ולכל החטופים. קידוש השם עצום.

גם ידידנו ראש העיר מר בנימין ביטון הי"ו, עשה קידוש השם גדול שפתח את דבריו, שכל ההצלה היא אך ורק בזכות התפילות של עם ישראל, ובזכות הברכות של הרבנים שליט"א, וגם הודה לכוחות הבטחון על עזרתם בנושא. וכאן הייתי שמח לחדד דבר אחד, על פי מה שפירש פעם מרן זצ"ל בנוסח "על הניסים" שאנחנו אומרים ב"חנוכה": "מסרת גיבורים ביד חלשים, ורבים ביד מעטים, ורשעים ביד צדיקים, וטמאים ביד טהורים, וזדים ביד עוסקי תורתך". ושאל מרן, וזה תוכן דבריו (הובא בחוברת "מי החנוכה בהלכה ובאגדה" עמוד 150): הלא "גיבורים ביד חלשים ורבים ביד מעטים", באמת זה נס ופלא, כי אין זה מדרך הטבע כלל, אבל מה הנס של "רשעים ביד צדיקים וטמאים ביד טהורים", וכי מוכרח הדבר שהרשעים גיבורים יותר מהצדיקים? וביאר מרן, כי עיקר חשיבות הנס הוא דווקא כשכולם מודים שהדבר יצא מגדר הטבע, ושאין זה אלא דרך השגחה עליונה מהשם יתברך, אשר לא עזב ולא יעזוב את חסידיו עמו ישראל. מה שאין כן כשמצאים עילה לסיבת הניצחון, על ידי פרשנים צבאיים מקצועיים ואנשי תקשורת זולים המזלזלים בכל דבר שבקדושה, הנס מתכסה בעב הענן וערפל ואינו נרגש. והנה, בנס חנוכה כל שכבות העם לרבות אנשי התקשורת, אף הם הודו ש"נס גדול היה פה", וכי כל הניצחון היה אך ורק על ידי ההשגחה העליונה מלמעלה, והתפילות והצדקות ולימוד התורה וקיום המצוות במסירות נפש, הם

הקודם דברנו על בכור יתום ועל בכור שאביו חרש ואילם שדינו כשוטה שפטור ממצוות, שלהלכה יתלו לו טס ויכתבו עליו שאינו פדוי, וכשיגדל הוא יפדה את עצמו. עכשיו נדבר על בכור שאביו "מומר" שלא מקיים מצוות, ואינו רוצה לפדותו, אך אמו או אדם אחר רוצים לפדותו, האם רשאים הם לפדותו, או שדינו כבכור יתום שיתלו לו טס שאינו פדוי, וכשיגדל יפדה את עצמו. והנה מסברא ניתן לומר שכיון שחיוב מצות פדיון הבן הטיילה אותו התורה על האבא, לכן דווקא בבכור יתום שהאבא כבר לא בחיים, שאז הוא פטור מהמצוות, שנאמר (תהלים פח ו'): "בְּמָתִים חָפְּשִׁי", שכיון שאדם מת, נעשה חפשי מהתורה והמצוות (שבת ל ע"א), וכן אבא שוטה שגם כן פטור מהמצוות, נמצא שפקע מהם החיוב המוטל עליהם לפדות את הבן, ממילא לא שייך להיות שלוחם ולזכות להם את המצוה כדין 'זכין לאדם שלא מדעתו', כי אין כאן אדם שחייב במצוה, ולמי הוא ייעשה שליח? אז בלית ברירה תולים לו טס שכאשר הוא יגדל, יפדה את עצמו בחיוב גמור. לא כן במקרה שהאבא מומר, כיון שלא יעזור לו כלום והוא חייב לקיים את כל המצוות², אלא שבעוונות הרבים הוא משובש ונעשה מומר שלא רוצה לקיים את המצוה המוטלת עליו לפדות את בנו, אבל כאשר אשתו או אחר פודים במקומו, בוודאי שזו זכות לאב שמזכים אותו במצוה שהוא עצמו חייב בה, וזכין לאדם שלא מדעתו.

אבא מומר לתאבון

ב. אלא שעדיין היה מקום לומר, שמא כל זה דווקא באבא מומר לתאבון, שאינו מעוניין בקיום המצוות, כי בעוונות הרבים כולו מלא תאוות רעות ואינו מעוניין להרגיש מוגבל ומשועבד למלך העולם לקיים תורתו ומצוותיו, אך כיון שאנחנו יודעים את האמת, שהשם יתברך נתן לנו "מִשְׁפָּטִים יִשְׂרָאֵל וְתוֹרוֹת אֱמֶת, חֻקִּים וּמִצְוֹת טוֹבִים" (נחמיה ט יג), וברור לנו

שלבד מכל מה שגזלו אותם המצרים את ממונם, שדותיהם ובתיהם, הרי שעבדו אותם בגופם ומיררו את חייהם בצורה קשה ביותר, עד שביציאת מצרים רוב עם ישראל היו בעלי מומים: חרשים, עיוורים, גדמים וחגרים. נס שבכלל הם נותרו בחיים. ואיפה זריקת הילדים ליאור, ונתינתם בלבנים וכו' וכו'?! נמצא שכשהם יצאו ממצרים, היה להם טעם מר מאוד מאוד בפה, מכל הצרות שהם עברו שם. ומה עושה הקדוש ברוך הוא כדי להשכיח את הטעם המר הזה, הוא מרפא דווקא באותו זמן ש"בניסן עתידים להיגאל", ואז ישאר רק הטעם הטוב של הגאולה, כי השמחה הזאת בזמן הזה, תבטל את הטעם המר שהיה בעבר בזמן הזה.

וכך עשה הקדוש ברוך הוא גם כאן, "שמחת תורה" הוא יום של שמחת עם ישראל לדורות, והנה ביום הזה בעוונות היה צער, וחרב, ומיתה, והרג, ואובדן, וכאב גדול לעם ישראל, אבל הקדוש ברוך הוא במה שהוא מכה, בו הוא מרפה, ועילת העילות וסיבת הסיבות סיבב שדווקא בערב שמחת תורה הם יחזרו, כדי שעם ישראל יחגגו וישמחו שמחה שלימה ביום הזה, דווקא ביום הזה. תתארו לכם שהיו חוזרים החטופים בתאריך אחר, אז עדיין היה זכור היום הזה שהם חטפו ליום של צער ויגון, אבל עכשיו שהם נגאלו ביום הזה, אז אדרבה נהפך היום הזה ליום של שמחה וגאולה, יום שכבר משכיח את הצער והיגון. וזה רק הקדוש ברוך הוא יכול לעשות, לתקן דווקא בזמן של המירות, להפוך את המר למתוק. [ועיין כיצא בזה במדרש (פרשת כי תשא פרשה מג סימן א) שאמר לו הקדוש ברוך הוא למשה, אני מלמדך איך תבקש: "**עשה את המר מתוק**", שעל ידי כך מתקדש שם שמים ברבים יותר. עיי"ש. וככה עלינו לבקש גם מהשם, שזו גדולתו שאנחנו בוטחים בו חזק ומצפים לישועה הגדולה יותר, שלא רק שיוציא אותנו מן הצרה, אלא שאת הצרה יהפוך לישועה, שבזה יתגדל ויתקדש שמו ברבים הרבה הרבה יותר. (עיי' גיליון 53 אות 1, 65-210 הערה 1)

תהילות לאל, פרסמנו בשיעור הקודם שאנחנו יוצאים במבצע חלוקה לכל חטוף את סט החוברות "בהלכה ובאגדה" 28 כרכים, בקופסה מהודרת, ומחירו בסה"כ: 280 שקלים לסט, [ברוך השם כבר תרמו 5 סטים], המעוניינים לזכות בזכויות עצומות, לחזק את השבים מן השבי ואת משפחותיהם בתורה וביראת שמים טהורה בשפה קלה ונעימה, אפשרי: **בהעברה** - בנק הדואר סניף 01 מ.ת. 8413671 עמדות אפיקי מים, לציין "סט לחטוף", או **בביט** - 0509-570-655. והיי רצון שהקדוש ברוך הוא יערה עלינו ועל כל נעמי ישראל רוח טהרה ממרום, ונזכה לשוב בתשובה שלימה, ולעובדו באמת ובתמים ובלבב שלם, אמן ואמן.

עכשיו נעבור במה שפתחנו על ההתפעלות הגדולה שבמשך כל השבועיים האחרונים קיימו עצרות, כנסים והילולות לכבודו של מרן זיע"א, בכל עיר ועיר, גם השבת הקודמת פרשת "נח", קראו אותה בכל מקום "שבת של מרן", וגם אני הקטן זכיתי לשובות בעיר "רחובות" יע"א ולקיים כמה וכמה שיעורים בציבור המגוון. ואמרתם להם ששבת זו נקראת "שבת הגדול", כי אחד הטעמים שקוראים את השבת שלפני הפסח "שבת הגדול", כתב מרן בחזון עובדיה (פסח עמוד ל), מפני שהרב **הגדול** שבעיר דורש ברבים בשבת זו, להורות לעם את הדרך אשר ילכו בה ואת המעשה אשר יעשו בהלכות הפסח ועריכת הסדר, וזהו: "שבת הגדול" - שבת של הגדול (עיי' גיליון 216 אות ה). וגם השבת הזאת היא שבת של הגדול, הוא מרן

שזכות היא לו שנפדה את בנו בכורו במקומו, לכן זכין אנחנו לו שלא מדעתו, וכאילו נעשה שלוחו. ואף לפי מה שכתב בשו"ת שם אריה (הובא בשו"ת יביע אומר חלק ח יורה דעה סימן לא אות ד), שדווקא בהפרשת תרומות ומעשרות שהיא מצוה תדירה ורגילה תמיד בכל שעה, בזה אמרו שנוח לו לאדם שחברו יתרום משלו על פירותיו, מה שאין כן בפדיון הבן שאינה מצוה מצויה ותדירה, והיא פעם אחת בחייו, יש לומר שבזה לא נוח לו שאחר יעשנה משלו, משום שחביבה היא לו ורוצה לקיימה בעצמו משלו. עיי"ש. אך כל זה אמת ויציב באבא שחפץ בקיום התורה והמצוות, אבל באבא מומר שלא חפץ כלל, 'וְלֹא חָפֵץ בְּבִרְכָּה וּתְרֻחַק מִמֶּנּוּ' (תהלים קט יז), ברור שלא שייך לומר שחביבה לו מצות הפדיון ורוצה לקיימה, שהרי אינו רוצה ואינו מעוניין כלל בקיום המצוות, נמצא שבוודאי זכות היא לו שבא אחר ופודה את בנו במקומו.

אבא מומר להכעיס

ג. אולם יש לדון באבא מומר להכעיס, ששונא את התורה, וצווח ואומר שאינו רוצה בפדיון בנו, האם גם בזה יכול אחר לפדות במקומו? כי לכאורה אף שזכין לאדם "שלא מדעתו", אבל לא זכין לאדם "בעל כרחו", כמבואר בגמרא מסכת בבא בתרא (קלח ע"א) ובמסכת חולין (לט ע"ב), שאדם שזיכה לחברו עבדים על ידי אחר, אף על פי שזו זכות לאדם לקבל עבדים שישרתו אותו, מכל מקום אם הוא צווח ואומר שאינו רוצה אותם, אינו זוכה בהם על כרחו. וכן מבואר ברמב"ן (קידושין כג ע"א) ובעוד ראשונים. גם הגאון יעב"ץ בספרו מור וקציעה (סימן תקכו) דן לגבי עירוב תבשילין שגדול העיר מזכה לבני עירו את הפת והתבשיל כדי שיסמכו עליו כל אותם ששכחו או נאנסו ולא הניחו עירוב, ויוכלו לבשל מיום טוב לשבת, וכתב שפשוט שלא יכול הרב לזכות את העירוב גם לפושעים ולמזידים בעל כרחם, וזהו דבר שאין

זיע"א: שהוא גדול הדור, פוסק הדור ומנהיג הדור, שזהו יום השנה שלו, שמן השמים זיכו אותו למה שכמעט אף גדול אחר לא זכה, שבכל העולם מציינים את כל השבוע הזה והשבת הזאת בהילולות למרן, ומדברים מענייניו.

גם ב"רחובות", וגם בערים אחרות, "חיפה", "כפר יונה", "אור עקיבא" ועוד, שזיכנו השם יתברך לדבר שם, השתדלנו בעיקר להעביר את המסר שעלינו להנחיל את תורתנו של מרן זיע"א לדור החדש ולדורות הבאים, כי לא העיקר לעשות הילולות, ואחר כך להמשיך הכל כרגיל, אלא לצאת מכאן עם קבלות בידיים מתורתו של מרן זיע"א, בבחינת: "קחו עִמָּכֶם דְּבָרִים וְשׁוּבוּ אֶל ה'" (הושע יד ג). שלא נהיה חלילה כאותם מסכנים שהיו זוכרים את מרן רק אחת לארבע או חמש שנים מבחירות לבחירות, וחוזך מזה, אין להם שום קשר עם מרן: לא הולכים לפי פסקיו, לא הולכים באורחותיו, לא בהשקפותיו, לא בהנהגותיו ולא כלום. נשותיהם עם פאות לכתחילה, ידברו לעשות יחוד לכתחילה, ידברו בריש גלי נגד היתר המכירה, ידברו בריש גלי נגד עוגיות פפושדו, יפעלו נגד תלמידי מרן האמיתיים שלא זזים מדבריו ימין ושמאל וכו' וכו'. וכל הקשר שלהם עם מרן, רק בשביל הפוליטיקה, כדי לקבל משרות ותקציבים וכו', והשם הטוב יכפר בעד. אבל אנחנו נתנהג להיפך, אדרבה ואדרבה נתחזק בתורתו של מרן, ללכת בפסקיו, באורחותיו, בהשקפותיו. ולא להמציא המצאות של הבל ורעות רוח, כמו שהייתי באחד המקומות, וכשדברתי על פסקיו של מרן, והזכרתי גם את הנושא של היתר המכירה בשנת השמיטה, שאין שום נושא שכל כך מרן זיע"א האריך והרחיב בו כמו הנושא הזה, שכתב עליו תשע תשובות ביביע אומר... ופתאום איזה כוכב אחד שואל אותי, אבל אולי מרן דיבר רק לבעלי בתים ולא לבני תורה? השם ירחם עליו, תשע תשובות עמוקות של חקירות ודרישות ולפולסים מכל הצדדים שיכולים להיות, נכתבו בשביל בעלי בתים? הם בכלל יודעים לפתוח ביביע אומר? ומה יענו שמרן זיע"א אכל בעצמו היתר מכירה בכל השמיטות? ולדבריהם גם מרן לא היה בן תורה, הוא לא היה ישיב"ש. לכן אמרתי להם, תפסיקו מכל הסטיגמות שהכניסו לכם כל מיני תועים ומבולבלים שלא יודעים ולא מכירים את מרן זיע"א, ותתחילו ללמוד בספרי מרן ולהכיר את עוצמות תורתו, שאין להם אח ורע, עד ביאת גואל צדק שיבוא בקרוב ממש, אמן.

פרפרא קטנה בנושא הזה. לפני כשבועיים סיפרו לי על אחד מידידי שליט"א שסיפר שבשנה שעברה הוא כיתת רגלי ממקום למקום ביום השנה של מרן ברחבי הארץ, והנה בלילה בחלומו הוא חולם את מרן שאומר לו "תודה רבה". מצא חן בעיני הרעיון, כי גם אני זכיתי ברוך השם ללכת בערי הארץ ולדבר על מרן. והנה אמש במוצאי שבת (פרשת לך לך) שחזרנו מ"שבת של מרן" בעיר "כרמיאל" יע"א, ואני בחלומי רואה את מרן הדור בלבשו, שמח ומחייך, מיד התקרבותי אליו, והוא הגיש לי את ידו לנשקה, אבל מחמת שכל כך התלהבתי, לא רציתי להסתפק בנשיקת ידו, אלא התכופתי בבושה כעבד לפני רבו, וחייבתך את מרן חזק מאוד, ואף מרן הרעיון לי אהבה מנגד. אשרי מי שראה פניו בחלום.

² כמו שלמדנו חז"ל בגמרא מסכת סנהדרין (מד רע"א), ישראל אף על פי שחטא - ישראל הוא, שנאמר (יהושע ז יא): "חָטָא יִשְׂרָאֵל", וממה שלא נאמר "חטא העם", משמע שעדיין שם קדושת ישראל עליהם, וחייבים בכל מצוות התורה ככל איש מישראל.

הדעת סובלתו, ולא מצינו דוגמתו. הלא אם שמענו שזכין לאדם שלא מדעתו, לא שמענו שזכין לו בעל כרחו, ואם הוא מוחה שאינו רוצה בו, בלי ספק שאינו יוצא בשום דבר מצוה, ואפילו אם רק גילה דעתו שלא נוח לו בשליחות של אחר, אין זה מועיל לו. ע"ש. ולפי זה לכאורה, באבא מומר פושע, ששונא את הדת וצווח ואומר שאינו חפץ בפדיון בנו, איך יבוא אחר ויזכה לו בפדיון, כיון שאין זכין לאדם בעל כורחו?

זכות גמורה זוכים אפילו בעל כרחו

ד. אך באמת יש מקום לחלק בין הדברים, כי בעירוב תבשילין, כיון שצריך לזכות למומר הפושע הזה את הפת והתבשיל כדי שיוכל לבשל מיום טוב לשבת, והוא אינו רוצה לזכות בהם, בזה אנו אומרים שלא זכין לאדם מתנה בעל כרחו, וממילא לא נחשב שעירבו בשבילו. לא כן בפדיון הבן, שבפועל אין האחר הפודה מזכה לאבא המומר שום ממון, אלא הוא לוקח חמשה סלעים מממונו הפרטי ונותנם מידו ליד הכהן, וכתוצאה מכך האב זוכה ממילא שבנו פדוי, נמצא שהזכות היא חלוטה וברורה עבור האב, לכן אינו בדין שלא יוכל לזכות לו. וכיוצא בזה מבואר ברשב"א (קידושין כג ע"א) שמחלק בין "מציאה" ל"מתנה", שדווקא "מציאה" שזכות גמורה היא לאדם, לכן אפילו בעל כרחו ניתן לזכותה לו, שבטלה דעתו אצל כל אדם. לא כן "מתנה" שאינה זכות גמורה לו, כיון שהפסוק אומר (משלי טו כז): "וְשֹׁנוֹא מִתְּנָת יִחְיָה". אלא שעדיין זכין לאדם מתנה שלא מדעתו, כיון שנפשו של אדם מחמדתו. אבל במקרה שגילה דעתו שלא נוח לו במתנה, אין זו זכות בשבילו ולא קנה. ע"ש. ומבואר, שרק בדבר שזכות גמורה היא לו, זכין לו אפילו בעל כרחו, כי בטלה דעתו אצל כל אדם. ולכן דוקא במצות פדיון שזכות גמורה היא לו, זכין לו אפילו בעל כרחו, מה שאין כן בעירוב תבשילין וכו"ל. וכמו כן, המזכה לחברו עבדים, כיון שאין זו זכות גמורה עבורו, כי פעמים שלא נח לאדם שיגדלו בביתו עוד אנשים נוספים ויאכלו עמו וישתו עמו וישנו אצלו, נמצא שאינה זכות גמורה בשבילו, ולא זכין לו בעל כרחו.

כופים אותו עד שיאמר "רוצה אני"

ה. עוד יש לומר על פי הגמרא בקידושין (נ רע"א. ועיין בבא בתרא מח רע"א) על הפסוק (ויקרא ג א): "אם עלה קרבנו מן הבקר זכר תמים יקריבנו, אֶל פֶּתַח אֹהֶל מוֹעֵד יִקְרִיב אֹתוֹ לְרֹצְנוֹ לִפְנֵי ה'", מאחר שאמר הכתוב "זֶכֶר תָּמִים יִקְרִיבנו", למה נאמר: "יִקְרִיב אֹתוֹ"? מלמד על מי שנדר להביא קרבן עולה שכופים אותו לקיים נדרו. שואלת הגמרא, יכול אפילו בעל כורחו? תלמוד לומר: "לרצונו". הא כיצד? כופים אותו עד שיאמר "רוצה אני". ואף שבלבו הוא לא רוצה, נעשה הדבר כאילו אנחנו עדים שהוא רוצה בליבו, כיון שנוח לו שתהיה לו כפרה. מוסיפה הגמרא, "וכן אתה מוצא בגיטי נשים", שפעמים שכופים את הבעל עד שיאמר רוצה אני לגרש, ואפילו שאנחנו יודעים שהוא לא רוצה לגרש, אך כיון שמצוה לשמוע דברי חכמים, ברור לנו שבתוככי ליבו זהו רצונו לשמוע לדבריהם, והוא מבטל את דעתו לדבריהם.

³ בענין כפיית הבעל לגירושין, ישנה תשובה מעניינת למרן זיע"א שבבית ברירה כפה את הבעל לגרש, ומעשה שהיה כך היה, מעשה מחריד ומזעזע שהיה בזמנו בתימן, כמובא בשו"ת יביע אומר (חלק ג אבן העזר סימנים יח, יט, כ), וכך מספרת האשה: בהיותה בגיל 12 שנה בערך, ביקש אביה שתחתן עם בן דודה, וכשנודע לה על כך, היא ברחה מיד מבית אביה והלכה לגור אצל אחיה בעיר אחרת בתימן, ושהתה שם כשנתיים. באחד מן הימים שהיא באה עם אחיה להשתתף בחתונת אחיהם הצעיר, בעוד שהחתן והכלה היו עומדים תחת החופה, הכריחוהו אביה ואחיהם באיומים להיכנס לחופה עם בן דודה, ואם לא תסכים, איימו שאחיה הגדול ירביץ לה ברצועת חמור. מחמת שלא היתה לה ברירה, הסכימה לקידושין, ומסיבות שונות שהתחמקה בתירוצים שונים, מסר בן דודה את כסף הקידושין לידי אביה ולא לה. לאחר החופה הם גרו כשבועיים יחד, ואף בזמן הקצר הזה הספיק הבעל להכותה שוק על ירך, והתנהג עמה באכזריות וקשיחות לב, ונמאס בעיניה, וברחה שוב אל אחיה שבעיר האחרת. אבל אביה לא ויתר, ובא לשם וניסה שוב להכריחה על ידי מכות לחזור לבעלה, אך היא ברחה להרים, עד שאביה נואש לחפש אחריה וחזר לביתו. בזמנו שהיתה עליה לארץ, עלו כל המשפחה, ושוב ניסה אביה שתסכים לשוב לבעלה, אך היא סירבה בכל תוקף. ועתה היא טוענת שאין לה שום קשר אתה, ומבקשת מכבוד הדיינים לחייב אותו לתת לה גט, ולכפותו על כך.

כיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, גירש לרצונו

ו. וכמו שהיטיב לבאר הרמב"ם (הלכות גירושין פרק ב הלכה כ): מי שהדין נותן שכופים אותו לגרש את אשתו ולא רצה לגרש, בית דין של ישראל בכל מקום ובכל זמן מכים אותו עד שיאמר רוצה אני, ויכתוב הגט והוא גט כשר, וכן אם הכוהו גוים ואמרו לו: עשה מה שישאל אומרים לך, ולחצו אותו ישראל ביד הגוים עד שיגרש, הרי זה כשר. [שואל הרמב"ם: ולמה לא בטל גט זה, והרי הוא אנוס בין ביד גוים בין ביד ישראל? (כלומר, מאחר ונתינת הגט נעשית שלא מרצונו של הבעל המגרש, אלא כפו אותו לגרש, צריך הגט לכאורה להיות בטל מן התורה, כמו שכתב הרמב"ם (שם פרק א הלכה ב) שכן למדנו מהפסוק (דברים כד א): "וְהָיָה אִם לֹא תִמְצָא חֵן בְּעֵינָיו... וְכָתַב לָהּ סֵפֶר כְּרִיתָת וְנָתַן בְּיָדָהּ", מלמד שאינו מגרש אלא מרצונו, ואם התגרשה שלא מרצונו אינה מגורשת. ועל זה עונה הרמב"ם: שאין אומרים אנוס אלא למי שנלחץ ונחזק לעשות דבר שאינו מחויב מן התורה לעשותו, כגון מי שהוכה עד שמכר או נתן החפץ, אבל מי שתקפו יצרו הרע לבטל מצוה או לעשות עבירה והוכה עד שעשה דבר שחייב לעשותו או עד שנתרחק מדבר שאסור לעשותו אין זה אנוס ממנו, אלא הוא אנוס עצמו בדעתו הרעה. לפיכך זה שאינו רוצה לגרש, מאחר שהוא רוצה להיות מישראל, רוצה הוא לעשות כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גירש לרצונו. ע"כ.³

רצון הנפש נוטה בטבע ובחפץ נמרץ פנימי לקיים מצוות ה'

ז. וכמו שהגדיר זאת הגאון רבי מאיר שמחה בעל האור שמח בספרו משך חכמה (פרשת יתרו פרק יט פסוק יז): שרצון נפש הישראלי נוטה בטבע ובחפץ נמרץ פנימי לקיים את מצוות השם, רק עצת היצר תקפה עליו, ומיד כשיוכה מכות אכזריות יוסר חפץ החומר, ועושה המעשה שמגרש או מביא קרבן, זהו חפצו הפנימי לעצמיות המצוה, והוא רצון גמור. ע"כ. ולפי זה נמצא, שאף אם האבא המומר יצווח שאינו רוצה בפדיון בנו, אך כיון שבתוך תוכו של כל יהודי קיים רצון פנימי לקיים את רצון השם, אלא שהוא אנוס על ידי יצרו הרע, נמצא שמה שהוא צווח שאינו רוצה, אין זה באמת שאינו רוצה, וממילא אין זה נחשב בעל כורחו, וזכין לו בפדיון בנו. [וביאור זה אינו כמו הביאור הקודם, כי בביאור הקודם, אף שהוא מתנגד לפדיון הבן, וזה נחשב "בעל כרחו", בכל זאת אנו אומרים שבטלה דעתו אצל כל אדם, וכיון שברור לכל שזו זכות, זכין לו בעל כרחו. אבל לפי הביאור הזה יוצא, שאין זה נחשב בכלל בעל כרחו, כי בתוך תוכו הוא באמת רוצה לקיים את מצוות השם, ולכן זכין לו אפילו שהוא צווח מנגד, כי זה לא נחשב בעל כרחו, כביכול הוא מפטפט מילים בעלמא.]

דוקא כשהוא רוצה להיות מישראל לעשות המצוות

ח. אלא שעדיין לכאורה יש לדון בזה, לפי דקדוק לשונו הזהב של הרמב"ם שכתב: מאחר שהוא רוצה להיות מישראל, רוצה הוא לעשות את כל המצוות ולהתרחק מן העבירות, ויצרו הוא שתקפו, וכיון שהוכה עד שתשש יצרו ואמר רוצה אני, כבר גרש לרצונו. ע"כ. ומבואר שאימתי אנו מחשיבים את הדבר "לרצונו", דווקא באדם נורמלי שרוצה להיות מישראל ולעשות את

ולאחר שהארץ מרן בשלשה סימנים לדון בכל הנושא הזה, כתב, וכמה פעמים התחננו אליי ממש חברי בית הדין בהרכבים שונים במשך שנים רבות, ובקשוהו בדברי פיוס וריצוי שיזאיל לפטרה בגט, פן תצא חס ושלום לתרבות רעה, והוא כמו 'פתן חרש יאטם אזנו', וגם לאחר החלטות בית הדין לחייב את הבעל לגרש את אשתו, הבעל ממשיך בסירובו ונותן כתף סוררת לכל עצות והחלטות בית הדין. וכל דבריהם נשארו כקול קורא במדבר. וגם האשה פקעה סבלנותה ואיימה בפני בית הדין ובפני זה האיש מרעיש הארץ מרגיז ממלכות, שאם לא יגרשנה, היא תצא לתרבות רעה, וכפי הנראה בוודאי שאין כל סיכוי שהאשה תסכים אי פעם לשוב ולחיות עם הבעל הזה. ולמרות מאמצים גדולים בדברי פיוס לבעל ברצי כסף ותחנינות ובקשות חוזרות ונשנות פעמים אין מספר לאמר: 'הבעל עננו!' ואין קול ואין עונה ואין קשב. 'ובדברים לא יוסר עבד'. ובצירוף כל הסברות הנ"ל, פסקנו בכח בית דין יפה להלכה ולמעשה לכופ את הבעל לגרש את אשתו עד שיאמר 'רוצה אני'. ולזה הסכים גם ראש בית דיננו הגאון הגדול מהר"ר ראובן כץ (הרב הראשי ואב"ד פה פתח תקוה). ובהיות שהבעל הקשה את ערפו ואמץ את לבבו ולא אבה לגרש גם עתה, נלקח אל בית הסוהר על ידי השלטונות כדי להכריחו לציית לבית הדין. ולאחר שבתו בבית הסוהר ימים אחדים, הסכים לגרש את אשתו, והגט סודר על ידינו בסיוע דשמיא והותרה האשה להינשא. ע"ש.

המצוות ולהתרחק מן העבירות, אלא שלפעמים יש לו יצר הרע ויצרו תוקפו לא לשמוע להוראת חכמים מיד, אך על ידי הכפייה נכנע יצרו וחוזר בו. אבל זה המשובש - המומר להכעיס, ששונא את הדת ורחוק מלרצות לעשות את המצוות ולהתרחק מן העבירות, ולא רוצה להיות מישראל ולא כלום, נמצא שמה שהוא צווה שאינו רוצה בפדיון בנו, זוהי דעתו באמת, ואם כן עדיין איך אחר יפדה את בנו, הרי לא זכין לאדם בעל כרחו.

דיוק האחרונים מלשון הרמב"ם

ט. וכן ראיתי בשו"ת מהריט"ץ (סימן פג), שדן גבי כפיית הבעל לגרש, שאם הוא מומר, אין כופים אותו. ודייק כן מלשון הרמב"ם הג"ל שרק מפני שרוצה להיות מישראל אלא שיצרו תוקפו, ומשמע שמי שהמיר דתו ואינו רוצה להיות מישראל ופרק מעליו עול תורה ומצוות, אם אנסוהו לגרש יהיה הגט בטל. כך נראה לי מתוך דברי הרמב"ם. ע"ש. וכן פסק בשו"ת עונג יום טוב (סימן קסח) ושכן פסק בשו"ת עבודת הגרשוני [תלמיד הב"ח]. וכן דעת שו"ת בית שערים (יורה דעה סימן רכ), ותמה על רבו החתם סופר (אבן העזר ב סימן לח) שפלא שהשתמש בדברי הרמב"ם הג"ל לענין כפיית מומר לגרש, והרי הרמב"ם התנה שהוא רוצה להיות מישראל וכו', וזה אינו שייך במומר. ע"ש. נמצא שבמומר כזה להכעיס ולא לתאבון, שגם בתוך תוכו אינו רוצה לקיים המצוות, ממילא אין לאחר לפדות את בנו במקומו, כיון שלא זכין לאדם בעל כרחו. אך לפי הביאור הקודם שבדבר שברור לכל שזכות היא לו, זכין לו אפילו בעל כרחו, נמצא שגם אם המומר המשובש הזה צווה קבל עם ועדה שאינו רוצה בפדיון בנו בכורו, כיון שברור שזכות גמורה היא לו, זכין לו אפילו בעל כרחו, ושפיר נעשה שלוחו לפדות את בנו.

אשה שפדתה את בנה בקיבוץ חילוני בתכשיטיה

י. והנה הגאון רבי עובדיה הדאיה בשו"ת ישכיל עבדי (חלק ג סימן כב) נשאל על אבא מומר מ"קיבוץ" חילוני שנוולד לו בן בכור, והפדיון אצלם כחוכא ואטלולא, ולא נראה שאי פעם הוא יפדה את בנו, כיון שאינו מאמין ושונא הדת, והלכה היולדת - האמא על דעת עצמה ופדתה את בנה אצל כהן, על ידי שנתנה לו מתכשיטיה במתנה גמורה, ולאחר מכן החזירם לה הכהן. והביא הרב מה שכתב בשו"ת דבר משה (הובא לעיל גיליון ???), שאם האם פדתה את בנה בלי רשות בעלה, כיון שהמצוה מוטלת עליו, והוא לא נתן לה רשות לפדותו, הרי זה כתורם תבואת חברו שלא מדעתו. וכיון שאין לה כסף משלה כלל, הרי זה כתורם מפירות של חברו על של חברו, שאין תרומתו תרומה. ומכאן דייק הרב ישכיל עבדי, שאם היה האבא גוי והאמא יהודיה, כיון שהאבא אינו חייב במצוות, אין צריך לקבל רשות ממנו לפדות, ואם האמא פדתה ממעות ששייכים לה, הרי בנה פדוי. ולפי זה כתב, שבנידון זה שהאבא מומר, כיון שהוא ישראל וחייב במצוות, לא פקע חיובו המוטל עליו לפדות את בנו, וכשפדתה אותו בתכשיטיה שהם שייכים לבעלה, הרי זה כתורם מפירות של חברו על של חברו שאין תרומתו תרומה. וגם כאן היא פודה מנכסי בעלה על בכור של בעלה שאין פדיונה פדיון, כיון שעשתה שלא מדעתו, ובפרט שכיון שאינו מאמין ושונא הדת, הוא מקפיד יותר ויותר, ולא שייך לומר בו ש'נוח לו לאדם שיעשו מצוה בממונו' (עיין בבא

מציעא כט ע"ב).

יא. זאת ועוד, כותב הרב ישכיל עבדי, כיון שעיקר החיוב מוטל על הבעל, והוא לא נוח לו בזה, הרי כל שפדו אותו שלא מדעתו, לא פקע ממנו החיוב המוטל עליו, ולא יצא ידי חובת המצוה בזה, והרי הוא כאילו לא נפדה. גם הברכי יוסף כתב בשם מהר"ץ אשכנזי, שאבא שלא רצה לפדות את בנו, כופים אותו בית דין לפדותו. הרי לך שאין שום עצה אלא לכפות את האב לפדותו, ואם היה אפשר לפדותו על ידי האם מתכשיטיה בתורת מתנה גמורה ואחר כך יחזיר הכהן, הרי לנו פתרון טוב במקום שמסרב האב לפדותו, שיפדוהו על ידי האם מתכשיטיה כנ"ל, ולמה צריך שיכפוהו בית דין, אלא ודאי שאין שום עצה בזה רק לפדותו על ידי האב עצמו על ידי כפייה וכדומה. עכת"ד הרב ישכיל עבדי.

כל שלא פדהו אחר, כופים את האב, כי החיוב מוטל עליו

יב. ואחר המחילה מכבוד תורתו, יש להבין בדברי הרב, ונפתח במה שסיים,

שמה שלא אמרו עצה זו שתפדה האם בתכשיטיה, על כרחך שאין שום עצה לפדותו אלא על ידי האב עצמו בכפייה. ולכאורה מנין לו לדייק כך, והלא ענין הכפייה הוא לפי המבואר בגמרא (כתובות פו ס"א) שהעובר על מצות עשה, כגון שאומרים לו עשה סוכה ואינו עושה, טול לולב ואינו נוטל, מכין אותו עד שתצא נפשו. והוא הדין במצות פדיון הבן שמוטלת על האב, שאם הוא לא רוצה לקיימה, מכין אותו עד שיקיים או עד שתצא נפשו. ולעולם אף על פי שאם יבוא אחר ויפדה במקומו או שהאם תפדה בתכשיטיה, ינצל האב מכפייה זו, אך כל עוד שלא פדהו אחר, כופים אותו, כיון שהחיוב מוטל עליו לבדו.

גם במילה כופים את האבא, אף שאפשר שאחרים ימולו

יג. הגע עצמך, אבא שלא רצה למול את בנו, כופים אותו למול ככל מצות עשה שכופים עליה, ואף על פי שאילו יבוא אחר וימול אותו, נפטר האב מהחיוב הרובץ עליו, אבל בכל זאת כל עוד שלא בא משהו אחר למול אותו, רובץ החיוב על האבא, וכופים אותו עד שתצא נפשו, ולא נתנו חז"ל עצה שיבוא אחר וימול אותו, מאחר וסוף סוף אין החיוב רובץ על האחר. וכן מבואר בשו"ת התשב"ץ (חלק ג סימן ח) במעשה שחלה ברית מילה בצום תשעה באב ואבי הבן ברשעותו דחה אותה בכוונה תחילה למחרת, כדי שיוכל להכין סעודה ולאכול עם כל חבריו. ותקף אותו התשב"ץ, שמעולם לא נשמע כדבר הזה שתתעכב המילה ליום התשיעי מפני הסעודה שלא תעשה בצום, וגדול עוונם מנשוא, כי המילה בזמנה דוחה אפילו שבת, ועיקר מצוותה ביום השמיני, ואיך דחיתם אותה מפני סעודה הקלה. וכיון שנעשית שלא בזמנה ועבר בעשה, הרי זו מצוה הבאה בעבירה. שהרי אפילו כשעושה בשמיני והיא כשרה כל היום, הזהירה התורה לעשותה בבוקר שזרזים מקדימים למצוות, ושיהיה העושה אותה זריז ונשכר, ואפילו עשאה ביום השמיני ואיחר אותה עד לערב אינו מן הזרזים, כל שכן אם עבר כל אותו יום ולן כל אותה לילה באיסור עשה, שהוא שפל ונפסד ואין לו שכר עושה מצוה בשעתה, ומכר שכרו של חיי העולם הבא מפני הנאה של חיי שעה... ומה עונש יותר גדול יש למי שמחציץ פניו לומר, מצוה זו היא בידי ולא אעשנה. וקודם שעבר, והמצוה לפניו ואומרים לו "עשה אותה" ואינו רוצה לעשותה, הרי הוא כדין האומר "סוכה איני עושה", "לולב איני נוטל", שמכין אותו עד שתצא נפשו. ואם כן, היה מותר לכם להכותו ביום השמיני עד שתצא נפשו לעשות מצוה בזמנה. ואף על פי שמצות מילה היא על האב, ואם לא מל האב, המצוה על בית דין, ולמה כופים אותו? אלא אימתי המצוה מוטלת על בית דין, דווקא כשאין אביו כאן, אבל כשאביו כאן אין המצוה עליהם, כמבואר בגמרא יבמות (ע"ר ע"ב) וכו'. וכן נראה מהרמב"ם (הלכות מילה פרק א הלכה ב) שכתב, "אין מלין בנו של אדם שלא מדעתו אלא אם כן עבר ונמנע למולו שבית דין מלין אותו בעל כרחו". ומבואר שאם לא עבר ונמנע האב מלמול את בנו לגמרי, אלא שהוא מתעצל בה, אין חייבים [בית דין] לעשותה בזמנה, אבל היו חייבים לכופו אפילו על ידי הכאות, כיון שלא היה לו אונס לעכב המצוה. עכת"ד. ומפורש שאפילו במצות מילה שצויה התורה שאם לא מל האב, חייבים בית דין למולו, בכל זאת כל שישנה אפשרות לאב לקיים המצוה, כופים אותו לקיימה, ולא אומרים שתתקיים על ידי אחרים ולא נכוף אותו. אם כן כל שכן במצות פדיון, שאין שום חיוב על אחרים לפדותו, שבוודאי כופים אותו לפדות, ולא נפטר מהכפייה בגלל שאפשר שאחר או אשתו יפדו במקומו. (ועיין פתחי תשובה סימן שה ס"א)

צריך עיון וביאור

יד. עוד יש להבין, כי אמנם הרב ישכיל עבדי דיבר במקרה שהאם פדתה את בנה מתכשיטיה ששייכים לבעלה, אבל עדיין מתבאר מדבריו שגם אם לא היתה פודה מתכשיטיה אלא מכספה הפרטי, לא היה הבן פדוי, כפי שכתב, שכיון שהחיוב מוטל על האב, והוא לא נוח לו בזה, כל שפדו אותו שלא מדעתו, הריהו כאילו לא נפדה. וכן מבואר ממה שכתב, שאין שום עצה אלא לכפות את האב לפדותו, משמע מדבריו שאין אפשרות שהאמא תפדה אפילו מכספה הפרטי. ואם ככה, יש להעיר בזה, כי הלוא הבאנו בעבר להקט אחרונים שניתן לזכות לבעל בפדיון בנו, כי זכין לאדם שלא מדעתו. וגם האשה יכולה לפדות את בנה (עיין גליונות 222-222). ואם דעתו, שכיון שהאבא מומר ולא נוח לו בפדיון, הרי שלא זכין לו בעל כרחו, אם כן היה לו לכאורה לדון בזה, אם במקום שהזכות היא ודאית, זכין לומר או לא. וצריך עיון.